

MIDVINTER OCH TJUGONDAG.

Av

ERNST KLEIN.

Enligt en allmänt utbredd svensk sed räknas julens festperiod vara t. o. m. den 13 januari på kvällen. Festseder med stor spridning och hög ålder markera tjugondagens kväll som slut på julfirandet. Dagen heter numera i svenska almanackan Knut, och åtskilliga minnesverser förbinda detta namn med rimmen »slut» eller »ut». Förhållandet är detsamma i stora delar av Finland och gäller även i stor utsträckning Norge, men däremot icke i Danmark, som slutar julen med trettondagen.

Tjugondagsjulen är icke någon ny uppfinning. N. Beckman¹ har visat, hurusom landskapslagarna i sina fridsbestämmelser räkna med en jul, som varar till tjugonde dagen efter juldagen. Härmed äro vi redan högt uppe i medeltiden. Såsom nedan skall visas, finnes det åtskilligt som tyder på, att seden går ännu längre tillbaka än den tid, då landskapslagarna avfattades.

A. Lindhagen² har utrett, att tjugondagens förbindelse med namnet Knut däremot är av recent ursprung. Helgonnamnet Knut tillhör ursprungligen Danmark och hänför sig (i detta fall) till Knut Lavard, som mördades dagen efter trettondagen ($7/1$) 1131 och blev denna dags namnhelgon i alla danska samt åtskilliga svenska, norska och finländska stift under medeltiden. I svenska almanackor sker Knuts överflyttande till tjugondagen ($13/1$) icke allmänt förr än från slutet av 1600-talet. I Danmark har namnet bibehållit sin

¹ Knutsdagen och julfriden, Fataburen 1912, s. 182 o. f.

² Huru länge har tjugondag jul burit namnet Knut? Fataburen 1912 s. 170 o. f.

gamla plats i kalendern, och så är, kan det tilläggas, även fallet i östligaste Finland, där dagen efter trettondagen heter Jästknut¹ och är julens avslutningsdag.

Det är vidare tydligt, att icke blott Knutnamnet, utan även julslutet i de älsta litterära belägg för kristen julsed i Norden, ligger på $\frac{7}{1}$. Härpå pekar icke blott legenden om Knut Lavard, utan också Snorres skildring av Gregorius Dagssons dråp (1161), där dagen efter trettondagen ($\frac{7}{1}$) betecknas som »affaradag iola», den dag, då julen går ut.

I svensk tradition kvarlever detta förhållande i minnesversen:

Annda trett
ä jula slätt.
Tjugone da Knut
ä jula slut.²

Trettondagens annandag är, om man så får tyda versen, ett datum, då julfirandet i viss mån avtar, men tjugondagen är likväl det riktiga slutdatum. Versen visar tydligt på en viss osäkerhet i uppfattningen om, när julen verkligen slutar.

Det är då fullt berättigat att, såsom Beckman (o. anf. uppsats) och M. P:n Nilsson i Årets folkliga fester, tyda förhållandet mellan de båda sluttermerna för julen så, att man håller det tidigast litterärt belagda, trettondagens annandag, för det älsta och betraktar julslutet på tjugondagen som en senare uppfinning, vilken icke är stort äldre än landskapslagarnas avfattningstid. Båda dessa forskare ha sett saken så, och båda förklara förhållandet därmed, att julens förlängning med en vecka åstadkommits genom en kyrklig tendens, som strävat att få stora helgdagars »Octava», firad och högtidlighållen som helgdag. Tjugondagen står ju i detta förhållande till trettondagen.

Nu kan man dock till att börja med invända, att trettondagen, epifaniefesten, mycket väl kan åtföljas av en helighållen octav på den $\frac{13}{1}$, utan att därför julens sammanhängande festperiod med

¹ Joh. Häyhä, Bilder ur folkets liv i Östra Finland. H:fors 1893, I, s. 119.

² Nord. M. A. nr 3656 Dalsland, uppt. av T. Langer.

dess juridiska fridskaraktär och dess prägel av oavbruten helg behöver dragas ut ytterligare en vecka.

Men än mera vägande — enligt min åsikt avgörande — är följande invändning mot teorien om tjugondagsjulens kyrkliga ursprung: Om kyrkan lyckats att i Sverge, Norge och det svenska Finland genomföra denna förlängda jul, varför har detta icke skett i Danmark, Tyskland, Frankrike, England eller på andra håll, där det kyrkliga inflytandet varit både äldre och intensivare än i Skandinavien? Se vi nämligen efter, hur den saken ställer sig, finna vi icke, att tjugondagen spelar den roll i nämnda länder, som den rimligtvis bort göra, om dess betydelse berott på kyrkligt inflytande.

I Tyskland träffas visserligen uttrycken *achtzehnter Tag* och *zwanzigster Tag*, vilka båda beteckna ¹³/₁, i en del medeltida handlingar.¹ Men de äro synbarligen icke att räkna som annat än rena datumbeteckningar av det vanliga medeltida slag, där man utgår från allbekant dag och räknar bakåt eller framåt i tiden. Att julen därvid får en ovanligt stor räckvidd är icke att förvåna sig över. Det gäller ju årets mäst betydande högtid, som i stor utsträckning begagnas som utgångspunkt för kalendern. Alldeles tydligt framträder i Tyskland julens period som »die zwölf Nächte», d. v. s. dygnen från julafton till trettondag. »Med trettondagen slutar årets längsta och viktigaste festperiod», säger E. H. Meyer uttryckligen.²

I denna tolvdygnsperiod igenkänna vi den katolska kyrkans officiella jul, sådan den fastställdes av kyrkomötet i Tours (567) för att definitivt sammanknyta den äldsta kristna julfesten, epifanien, med den senare i Rom uppkomna födelsefesten på 25 december.³

Ingenstädes på kontinenten torde några allmänna avvikelser från denna regel kunna upplettas. Enstaka fall av särskilt helighållande av den 13 januari förekomma visserligen. Så existerade för icke alltför länge sedan i den lilla staden Rangendingen i Schwaben en sed att på denna dag, som där är helgad åt S:t Hila-

¹ Se dessa ord samt *Weihnachten* i Grotefend: *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters* I.

² E. H. Meyer, *Deutsche Volkskunde*. Anast. Nachdruck. Berlin 1921, sid. 254.

³ A. Tille, *Yule and Christmas*. London 1899, sid. 122.

rins, utdela vetebröd, »Hilaribrod», åt fattiga barn. Utdelningen sker för medel ur en gammal stiftelse.¹ — I Frankrike firades »la fête des fous», den uppsluppna karrikatyren på kyrkliga ceremonier, stundom på den trettonde januari, octava epiphaniæ, men den äger intet inre samband med detta datum och har ofta firats på andra dagar, t. ex. Menlösa barns dag, den 28 december.

Även i England synes regeln vara, att julen avslutas på trettondagen, vars förafton, »twelfth night», uppbär hela den samling av upptåg och glada riter, som beteckna jultidens kulmen och avbrytande.

Dock finna vi i äldre engelska lagar spår av ett julfirande fram till tjugondagen. Visserligen har den äldre anglosaxiska lagstiftningen samma julperiod som i allmänhet stadgas i katolska länder, men kort före den normandiska erövringen, under Ethelred II (991—1016) utsträcker julfriden i vissa hänseenden från advent till epifaniens octav.² Likartade bestämmelser återkomma i Edward Confessors lagar och i den lagsamling, som under namnet King Canutes law avfattades i början av 1100-talet.

Med dessa märkliga fakta bör sammanställas ett egendomligt ställe hos den gamle historieskrivaren Bucchananus, som anföres av Ole Worm i Fasti Danici.³ Det heter i Bucchanani framställning av konung Arcturus' bedrifter, att sagokonungen efter erövringen av Eboracum (York) gick i vinterkvarter i slutet av december. Han återupplivade då de gamla saturnalierna: »SED NUMERO DIERUM DUPLICATO ET, APUD POTENTIORES, TRIPPLICATO : QUIBUS DIEBUS PROPE NEFAS HABETUR, ALIQUID SERIAE REI AGERE . NOSTRI IVLIA ID FESTUM VOCANT, CAESARIS VIDELICET NOMINE, PRO SATVRNO, SUBSTITUTO.»⁴

Detta försök av en humanist att härleda den engelska julen ur de romerska saturnalierna tvingar honom att särskilt förklara den i

¹ Birlinger, Aus Schwaben, II, sid. 28.

² Tille, anf. a. sid. 164 o. f.

³ O. Worms, Fasti Danici, Hafniæ 1643, sid. 20.

⁴ »men med antalet dagar fördubblat eller, hos de mäktigare, tredubblat: under vilka dagar det ansågs nästan ogudaktigt att sköta någon allvarlig angelägenhet. Vårt folk kallar denna fest IVLIA, i det man nämligen satt Cæsars namn i stället för Saturnus.»

jämförelse med dessa förlängda festperioden. Han räknar tydligen med det äldre bruket att fira saturnalierna under en hel vecka (senare inskränktes festen till 2 eller 4 dagar) och uppger då, att Arcturus' folk julade i två veckor, men »de mäktigare» i tre. Vi kunna förutsätta, att Buccchananus icke diktar fritt, utan stöder sig på gamla sedvänjor. Detta betyder alltså, att han hört talas om, att folket i gemen brukat sluta julen trettondagen, men stormännen hållit på till tjugondagen. En sådan sed kan det vara, som influerat på lagarna från 900-talets slut till 1100-talets början. Men vilka voro stormännen i England under denna tid? Redan under Ethelred hade befolkningen i stora delar av landet, särskilt Eastanglia och Northumberland under flera generationer varit övervägande nordisk, och många stormän från de skandinaviska rikena sutto som konungens befallningsmän på slott och i städer runt om i det engelska väldet. Under 1000-talet blir detta förhållande alltmera utpräglat, särskilt efter det danska herraväldet, tills landet med den normandiska erövringen kommer helt i händerna på normanderna, vilka ännu ej helt förlorat känningen med sina nordiska ursprungsländer.

»Potentiores», de maktägande i England, voro sålunda otvivelaktigt under den tid, då julfriden utsträcktes till tjugondagen, nordbor, och det var, enligt Buccchananus, bland dem som man brukade fira saturnalierna med tredubblad festperiod. Det är icke för djärvt att räkna med ett nordiskt inflytande på den engelska lagstiftningen i avseende på julfriden. Åtminstone är detta rimligare än att, som en engelsk författare gör, förklara det svenska begreppet »tjugondag Knut» som upptaget efter »King Canutes law»!¹

Granskar man de fakta, på vilka Beckman i sin ovan anförda uppsats bygger åsikten om tjugondagens katolska ursprung, finner man dem icke heller alldeles entydiga. Tvärtom kunna de lika väl tagas till intäkt för en annan uppfattning. Ett av dem är, att den av Beckman och andra forskare som den äldsta ansedda redaktionen av upplandslagen, endast utsträcker julfriden till trettondagens annandag. Tjugondagstermen uppträder först i senare editioner, en-

¹ Miles, Cl. E., Christmas in ritual and tradition, Christian and pagan. London 1913.

ligt Beckman på grund av kyrklig påverkan. Förloppet kan dock likaväl vara ett annat: den första lagredaktionen bygger på allmänt gängse bestämmelser. Detta väcker opposition, emedan ett speciellt sedvanerättsligt institut förbisets. I senare editioner av lagen kommer detta till uttryck. Ett annat skäl, som Beckman anför är det, att den skånska kyrkorätten rör sig med tjugondagstermen, medan däremot i stadganden av Valdemar II julen varar endast tretton dagar. Detta synes snarast vara förklarligt, om man antager, att den skånska lokallagstiftningen rättat sig efter i landskapet rådande sed, medan den danska centralregeringen förbiser dylika provinsiella företeelser och rättar sig efter allmän dansk uppfattning, vilken, som ovan sagts, redan 1131 slutar julen på trettondagens annandag. Frånvaron av tjugondagstermen i de norska lagarna kan lika litet bevisa, att Norge saknat tjugondagsjulen, som att det känt den. Men att den mäktiga norska kyrkan och den mycket starka kungamakten på den tid, då lagarna redigerades, icke skulle ha varit i stånd att införa den utsträckta julen, om det intresserat dem, förefaller föga sannolikt. Snarare är det väl så, att lagstiftarna i Norge följt allmän katolsk praxis, alldeles oberoende av, vad som kan ha varit (och, som nedan skall visas, sannolikt också varit) norsk folksed. De svenska landskapslagarnas allmänna upptagande av tjugondagen som julslut stämmer däremot väl med vad man eljes vet om den självständighet, folket i Sverge ägde gent emot både kungamakten och kyrkan under äldre medeltiden.

Att, såsom M. P:n Nilsson påpekar, tjugondagen i de flesta landskapslagar kallas »åttonde dag efter trettondedag» eller dylikt, bevisar ingenting om dess beroende av epifaniedagen. Man rör sig här med den, såsom Lindhagen i ovan anförda uppsats visat, allmänna kalendariska beteckningen av dagen ifråga. Snarare utgör det faktum, att Helsingelagen talar om »tjugonde dag jul» ett indicium på, att man uppfattat den förstnämnda beteckningen som rent kalendarisk och därför ej dragit sig för att variera uttrycket. Någon bekräftelse på teorien om, att julslutet på tjugondagen haft kyrkligt ursprung, vinnes därför lika litet ur landskapslagarnas terminologi som ur de kyrkliga kalendariernas ständigt återkommande »octava

ephiphanie», stundom med tillägget »*Hilarii et Remigii ep.*», utan någon antydning om julslutet.

Hur annorlunda ställer sig icke då de folkliga kalendariernas, runkalendrarnas, vittnesbörd om tjugondagens betydelse.

Att dessa kalendrar brukats under medeltiden, och sannolikt bygga på äldre, inhemska förebilder, är obestriddigt.¹

Vid genomgående av runstavar i Statens Historiska Museum och Nordiska Museet finner man, att det övervägande flertalet ha den 13 januari markerat på ett sätt, som avviker från beteckningen för vanliga mässodagar. På den stora massan av stavar (ett 50-tal av dem, jag genomgått) är följande karakteristiska anordning träffad: Juldagen, nyårsdagen och trettondagen markeras, utom av

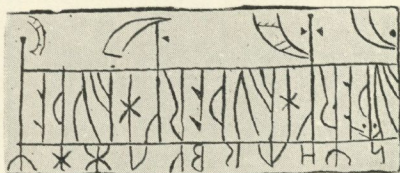

Fig. 1. St. H. M. 39. Avsnittet börjar med $\frac{1}{1}$ (horn), går vidare till $\frac{1}{6}$ (horn) och har på $\frac{13}{1}$ ett omvänt horn. Denna runstav är apterad till slida för en svärdkäpp, försedd med beslag och inskription och skänkt till Gustaf II Adolf i Nyköping 1615. Under beslagen finnas runor, vilket visar, att staven är äldre och sålunda sannolikt från 1500-talet.

sina kyrkliga tecken, med ett rättvänt horn. På tjugondagen står vid helgdagskorset ett omvänt horn eller omges korset av två omvända horn. Denna beteckning kan icke tydas på mer än ett sätt: Julens kyrkliga höjdpunkter markeras av kors och andra symboler, men för den folkliga julen, den tid, under vilken mat och dryck ständigt stå framdukade och grannar oavbrutet mötas i dryckeslag, betecknas av hornet, det urgamla dryckeskarl, som användes till öl och mjöd. Redan detta, att runstavarna, beteckna festtiderna med horn (fig. 1) vittnar om en hög ålder hos hela markeringsättet. Hornet är ju det gamla nordiska dryckeskarlet för högtidsbruk, men undantränges under nyare tidens början alltmer av andra former. När

¹ Lithberg, Runstavens uppkomst. Fataburen 1921, sid. 18.

nu hornet vändes upp och ned på tjugondagen, betyder detta, att man, så långt runstavarnas vittnesbörd når tillbaka, slutat dricka jul på den dagen. Men de kyrkliga tecknen skilja icke tjugondagen från andra mindre helgdagar.

Andra sätt att markera dagen (fig. 2 och 3) förekomma också, till vilka jag senare skall återkomma. Bland de stavar, som inne-

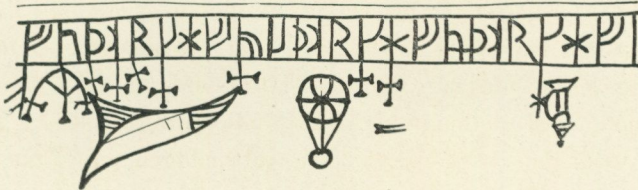

Fig. 2. St. H. M. 73. Avsnittet börjar med $24/12$. På $13/1$ en omvänd dryckeskanna av medeltida form.

hålla dylika särskilda märken för $13/1$, vill jag här särskilt framhålla en (St. H. M. 88), som Lithberg¹ avbildar och omnämner såsom möjligen härrörande från medeltidens slut. Stavar med årsbörjan på $13/7$ och $13/10$ (St. H. M. 77 och 38), vilka utan tvivel äro mycket

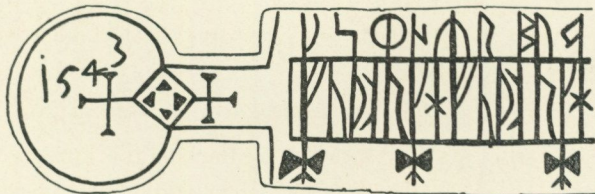

Fig. 3. St. H. M. 64. Börjar på $1/1$. Nyår, trettondag och tjugondag markerade på samma sätt. Staven daterad 1543.

ålderdomliga, markera tjugondagen med upp- och nedvänt horn. Särskilda tecken för denna dag, däribland ej sällan hornet, bära flertalet platta runkavlar från de övre dalsocknarna, Sveriges även i andra hänseenden kanske ålderdomligaste landsända.

Slutligen skall här endast konstateras, att även de norska rimstavarna, en äldre form av kalendarier än Sveriges runstavar, ofta

¹ O. anf. arb. fig. 1 och sid. 4.

beteckna tjugondagen med ett särskilt kraftigt och speciellt märke. I ett senare sammanhang måste jag återkomma till dessa såväl som till de svenska kalenderstaverna, och skall då även omnämna motsvarande förhållanden på lapska och östsvenska runkalendrier.

I motsats till de kyrkliga, officiella kalendariernas sätt att beteckna tjugondagen framträder i runkalendrarnas vittnesbörd ett markant framhävande av dagens betydelse som julfirandets avslutning.

Gå vi så över till de tryckta almanackorna, vilka, som bekant icke framträda förrän under nyare tiden, och i vilka Lindhagen i ovan anförda undersökning utläst, att Knutsdagens förskjutning från $7/11$ till $13/11$ (och, såsom han synes mena, även julslutet på tjugondag) uppkommit först på 1600-talet, komma vi också här till en annan slutsats än tidigare författare. Fasthålla vi i minnet, att svenska runkalendrar och norska rimstavar redan under medeltiden räknat tjugondagen som julens slut, måste vi, i olikhet mot Lindhagen, fästa stor vikt vid det faktum, att bland alla utländska almanackförfattare under 1600-talet två, av namnen att döma antagligen svenska sådana, Ol. Andræ och Gerardus Erics redan i en almanacka för år 1600 placera Knut på den 13 januari. Jag kan för min del icke tyda detta faktum på annat sätt än så, att man redan en mansålder efter det kyrkans internationella makt upphört att påtrycka kalendariet sin prägel, känt behov av att i en svensk almanacka giva uttryck åt ett typiskt svenskt festbruk.

Att därvid Knut fått byta plats för att komma på det svenska slutdatum för julen visar endast, att rimmet »Knut — ut» redan vid denna tidpunkt ernått en viss popularitet. Att så varit fallet kan man icke undra över. Redan 1573 trycktes första upplagan av »Cisio Janus på swenska». Denna internationella kalenderdikt har tydligtvis kommit till Sverige över Danmark. En blick på den svenska översättningen ger i detta hänseende många fullgoda bevis. Jag behöver bara påpeka några rim, som äro påfallande dåliga på svenska, men utmärkta på danska: sv. »glädie — äta» [d. »glædhe — ædhe»], sv. »omaak — dagh» [d. umagh — dagh]. Typiskt danska äro också många termer och märkesdagar, t. ex. »Junius, Skärss-Midsommars-månat», midsommar på 1 juni och »Hans» på 24 juni.

När nu första versparet i Cisio Janus på svenska innehåller rimmet »Knut — ut» och placerar Knut som 7:e ord, d. v. s. på $\frac{7}{1}$, kan detta å ena sidan i hög grad ha bidragit till att sprida rimmet, men får icke tagas som bevis för svensk datering av julslutet.¹ Överhuvudtaget är det farligt att ur 1600-talets bondepraktikor och andra förteckningar på »märkelsedagar» från denna tid draga slutsatser angående äldre svensk folksed. »Bondepraktikan är till sitt ursprung icke något svenskt arbete, utan en bearbetning eller helt enkelt en översättning från tyskan med några obetydliga jämkningar och tillägg efter svenska förhållanden», säger H. Rosman i ett tillägg till det av honom redigerade nytrycket av 1662 års bondepraktika.² Det vore i hög grad nyttigt att söka i detalj följa de stora förändringar i fråga om märkelsedagar och tidsräkning, som denna tyska import åstadkommit hos svensk allmoge. Det är sannolikt en ganska genomgripande revolution, som sedan 1600-talet i all stillhet försiggått på detta område, och av det, som under 1800-talet insamlades som urgammal svensk folksed, torde en icke ringa del kunna föras tillbaka till den fr. o. m. 1600-talet spridda kalenderlitteraturen. Om detta nu också skulle vara fallet med namnet Knut på $\frac{13}{1}$ och rimmen på »Knut — ut», så gäller det däremot, såsom runstavarna visa och landskapslagarna antyda, ingalunda julslutet på tjugondagen, som tydligen har ett betydligt äldre ursprung.

Vilket är nu detta ursprung?

Jag tror mig ha visat, att det icke får sökas i kyrkans inflytande, enär förhållandet saknar paralleller från andra kyrkoprovins. Skillnaden mellan tjugondagens framträdande i de officiella kyrkliga kalendarierna och i de folkliga kalendrarna, såväl som den förändring, som i och med reformationen sker med detta datum även i de tryckta almanackorna, antyder i stället, att det är en oberoende av kyrkan existerande nordisk folksed, som ligger bakom

¹ Möjligen kan versparet, som lyder,

Omskaaren bleff Jesus besökt aff Kong Knut,
Badh them hielpa sigh at drifva Jwlen uth

ha omtytts för svenska behov, i det orden »drifva Jwlen uth» komma på 13, 14 och 15 och sålunda »utdrivandet» åtminstone börjar på rätt datum.

² Bondepraktikan, Norstedt o. Söners förlag. Stockholm 1901.

julens för skandinaviskt kulturområde egendomliga förlängning till och med den 13 januari. Det gäller nu att se till, huruvida vi kunna spåra något eljes känt moment i nordisk sed, som kan förklara denna egendomliga förlängning av julperioden.

Detta moment tror jag bör sökas i den nordiska midvinterhögtiden. Uppgiften är då i första hand, att få fram datum för denna högtid.

Den äldsta nordiska källa, som tillåter en sammanställning av den gamla nordiska midvintern med den kristna (julianska) kalendern, är den isländska Rimbegla.¹ Denna isländska tidräkning, som enligt traditionen redan på 900-talet, före kristendomens införande, antagits av alltinget på förslag av några enskilda män, är en egendomlig nyskapelse, som i sig upptagit element ur vitt skilda system. Såsom Brate påvisat, äger den av nordiskt gods åtminstone årstidsindelning och månadsnamn, men den metod, som tillämpas för att insätta de härmed upptagna, på lunarberäkning grundade data i ett solarsystem, är speciellt isländsk. Året består av 52 sjudagarsveckor = 364 dagar, och veckodagarna infalla alltid på samma data. Differensen i förhållande till det verkliga solåret utjämnas genom insättande av en skottvecka vart sjunde år. Följden härav blir, att ett isländskt datum, när det insattes på den julianska kalendern, måste betecknas med de sju dagar, inom vilka det på en sjuårsperiod kan falla. Den 14 oktober på Islands gamla kalendarium blir sålunda vad som hälst mellan 11 och 18 oktober² i den julianska kalendern, beroende på, vilket år inom sjuårscykeln, som avses.

Gemensam för det nordiska fastlandets och Islands tidräkning är, som Brate visat, årets tredelning och data för vinterns början och slut.

Vad vinterns början beträffar, har Lithberg³ påpekat att den i svensk, norsk, lappsk och finsk tradition med vissa variationer ligger

¹ E. Brate, Nordens äldre tidräkning. Inbjudning till årsexamen vid h. allm. läroverket å Södermalm, Sthlm 1908, ger en klar och utförlig framställning av detta viktiga dokuments innehåll. Jag framhäver härur endast så mycket, som för min bevisföring är nödvändigt.

² Brate, o. anf. arb. s. 27.

³ N. Lithberg, Första vinterdag. Festschrift till N. E. Hammarstedt 1920, sid. 158 o. f.

på den julianska kalenderns 13, 14 och 15 oktober. De tre dygnet räknades, antar Lithberg, av gammalt. Närmare fixerade man icke detta datum. Denna uppfattning får stöd i Håkan Godes saga, kap. 15, där det i avseende på midvintern nämnes, att den firades i tre nätter. Så lång har festperioden sannolikt varit även för de blot, som enligt samma källa firades vid vinterns början och slut.

Vad nu sistnämnda datum beträffar, finna vi det i en utbredd och gammal tradition fixerat till 14 april, Tiburtius,¹ ett tidsmärke, som måste anses gammalt och samnordiskt.

Det år, som räknat vinter från mitten av okt. till mitten av april, kan icke ha midvinter annat än mitten av januari.

Den 13 januari har också, enligt Finn Magnusson, ännu på 1800-talet av Norges bönder betecknats som midvinter.¹ Något avvikande härifrån är R. Keyser's² uppgift: »Den anden store Offerfest holdtes ved Midvinters Tid (miðr vetr) d. e. ved Begyndelsen af de Gamles Thorremaaned, eller efter vor Regning i Midten af Januar, i hvilken Maaned Nordmændene endnu kalde den 12:te Mitvet.»³

Variationen mellan Magnussons och Keyser's uppgifter torde kunna få en förklaring genom ett närmare studium av detaljerna i den norska traditionella årstidsberäkningen. I realiteten betyder denna variation rätt litet, då det här dels är fråga om ett konventionellt fastläsande av gamla, efter helt andra grunder än den julianska kalenderns bestämda data, dels också, som ovan visats, om en tredagarsperiod, inom vilken traditionen kan fästa sig vid början eller mitten likaväl som vid slutet. Faktiskt visa flera norska primstavar ett märke, som sträcker sig från 11—13 januari. Det är en häst, som med fram- och bakbenen omsluter detta spatium, varvid

¹ Brate, o. anf. arb. sid. 26.

² R. Keyser, *Samlede Afhandlinger*. Kristiania 1868, sid. 334.

³ I Bergens Museums Aarbog 1903 N:o 5, Bidrag til tydning av primstaven, har Kr. Visted i korthet påpekat, att tjugondagen är »dagen for den hedenske jul» och anser det »ikke udelukket» att dryckeshornet på primstavar på denna dag betecknar julens avslutning, då det alltid förekommer på sådana stavar som ha dryckeshorn på jul. I samma uppsats vill Visted bevisa, att dryckeshornet på jul är uppkommet ur ett lindat Kristusbarn, som småningom förändrats. Hans bevisföring är ingalunda övertygande. Tydliga horn förekomma på våra äldsta runstavar, men barnbilder måste, om de ens finnas, vara ytterst sällsynta.

dock 13 januari dessutom får sitt eget tecken, t. ex. ett tvärstreck över hela det för märkena avsedda områdets bredd, ett typiskt slutmärke.¹

För Sveriges vidkommande har Hammarstedt vid sökandet efter en äldre årsindelning, överensstämmande med den av Tacitus som kontinentalgermansk omnämnda tredelningen, hypotetiskt kommit till 10 februari som datum för midvintern. Detta berör emellertid icke föreliggande undersökning, som helt begränsas till det tvådelade år, av vilket vi hava spår från hedendomens sista tid i Norden och som Hammarstedt själv betecknar som »allmänt känt av den svenska allmogen».² Vid sina efterforskningar angående den säkerligen till midvintern knutna traditionen om, när björnen sovit sin halva vintersömn och vänder sig i idet,³ har Hammarstedt granskat 8 uppgifter. Av dessa peka två direkt på tjugondagen, och ytterligare två anser Hammarstedt ha av kyrkokalendariska skäl flyttats från detta datum, på vilket de ursprungligen gå tillbaka.⁴

Rimbeglas sammanställning av det isländska kalendariet med den julianska tidsräkningen sätter det isländska midvinterdatum mellan 9 och 15 januari. Något annat litterärt belägg äga vi mig veterligen ej från gammal tid för den hedniska midvinterns närmare datering. Närmast kommer Thietmars av Merseburg kända uttalande om den stora danska offerfesten i Leire, som hölls »POST HOC TEMPUS QUO NOS THEOPHANIAM DOMINI CELEBRAMUS», d. v. s. efter 6 januari. Förutsatt att danskarna på denna tid räknade midvinter efter samma princip som de nordligare stamfränderna, och att offerfesten var ett midvinterblot, bör

¹ Samma märke finnes som julslut $\frac{7}{1}$ på en runstav, som avbildas i Worms Fasti Danici, Hafniae 1643, sid. 119. — I avseende på primstavarnas tecken se också O. Riste, Primstaven, Syn og Segn 1916.

² N. E. Hammarstedt, När vänder björnen sig i idet? Fataburen 1915, s. 227 o. f.

³ Ibid.

⁴ I Setesdalen i Norge ansågs björnen vända sig på nyårsdagen, vilket gav anledning till en särskild ceremoni, kokande och utbärande av »Bassegrauten». Norske Bygder I: Setesdalen, Kristiania 1921, sid. 222. — 1 januari synes mig lätteligen ha kunnat träda i stället för 1 Thorre. Januari har ju själv blivit Thormånad. Men 1 Thorre är, enligt Keyser, 12 januari, ett av de varierande midvinterdata!

detta ha infallit icke särdeles långt efter trettondagen. Ty annars skulle Thietmar ha funnit något annat kristet datum att räkna efter (t. ex. Pauli omvändelse $^{25}/_1$, eller Kyndelsmässan $^{2}/_2$). Till ett viktigt ställe i Olof den heliges saga, som också tillåter vissa slutsatser angående den hedniska midvinterns läge i förhållande till den kristna julen, skall jag senare återkomma.

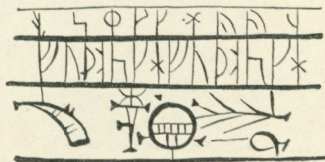

Fig. 4. St. H. M. 88. Börjar på $^{1}/_1$. Nyår ett horn, trettondagen en spira, tjugondagen ett liggande träd.

Om de gamla skrifterna också i det hela taget, liksom den muntliga traditionen, lämna ett ganska sparsamt material till midvinterns datering, kunna vi lyckligtvis på runkalendrar och rimstavar få åtskilliga bidrag till frågan belysning.

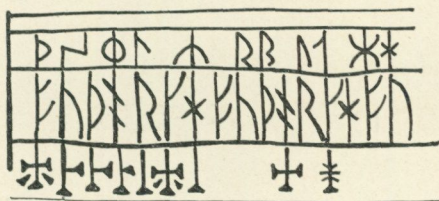

Fig. 5. St. H. M. 82. Avsnittet börjar på $^{1}/_1$. Nyår t. o. m. trettondag kors, likaså kors på $^{11}/_1$. På tjugondag en trädliknande figur.

Den ovan nämnda, av Lithberg som medeltida ansedda runstaven St. H. M. 88 har $^{13}/_1$ märkt med ett tecken, som liknar de vanligen som årstidsmärken brukade, schematiska träden men liggande (fig. 4). På en platt runstav av nv. dalatyp, St. H. M. 75, är tecknet för $^{13}/_1$ ett upp- och nedvänt träd. Samma tecken på samma datum förekommer även på andra stavar, t. ex. St. H. M. 36 (inv. 1453: 36). Likartade äro St. H. M. 82 (fig. 5), 58, 56 och 57. De två sistnämnda (fig. 6) äro sådana, som »Kort undervisning om Runstaf-

snarlikt anordnad (St. H. M. inv. 1635: 52) från Värmlands finnskogar. Lithberg har i sin ovan anförda avhandling om Första vinterdag påpekat som ett typiskt lapskt och finskt drag, att runkalendrarna markera $^{14}/_{10}$ med ett slokande träd. Vi finna här en slående parallellföreteelse för $^{14}/_1$, som i detta sammanhang icke kan betyda annat

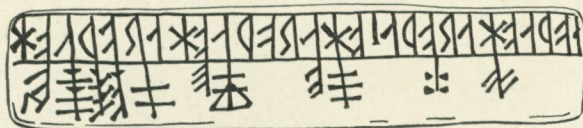

Fig. 8. St. H. M. 180. Avsnittet börjar med $^{28}/_{12}$. Olika tecken markera juldagarna, nyårsafton¹ och nyårsdagen, $^5/_1$ och trettondagen samt $^{11}/_1$. På $^{14}/_1$ ett särskilt tecken. Samma tecken har denna kalender på $^{14}/_7$, likartade på $^{14}/_{10}$ och $^{14}/_4$.

än midvintern, lösgjord från varje förbindelse med den kristna tjugondag jul. Denna saknas dock ej helt på de lapska kalendrarna. Vi sågo nyss, att den fått sitt särskilda märke på St. H. M. 177 bredvid midvinterträdet. På andra förekommer endast tjugondagen, icke $^{14}/_1$, med särskilt märke, t. ex. St. H. M. (inv. nr 3121: 12)

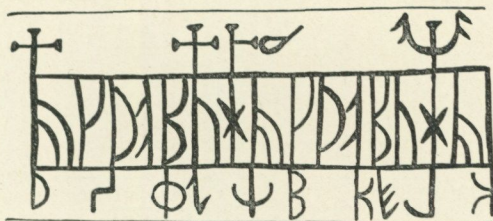

Fig. 9. Nord. M. 89,901. Avsnittet börjar med $^1/_1$, har kors på $^6/_1$ och $^7/_1$ samt trädformig figur på $^{14}/_1$.

(fig. 10). Men detta visar endast, vad man även på annat sätt vet, att tjugondagen varit känd för lapparna. T. o. m. en så pass ung företeelse som »tjugondag Knut» har trängt upp till dem, såsom framgår av det av Wiklund¹ påpekade faktum (enl. Högström, 1796) att veckan 8—14 januari heter *Nutti-* eller *Knuttiwacko*, den 13 januari (enl. Ol. Graan) *Tiugudaha*.

¹ K. B. Wiklund, Om lapparnas tideräkning. Meddel. från Nord. Museet 1895 s. 15.

Att emellertid den gamla vintern 14 okt.—14 april varit känd för lapparna, som betecknat det förra datum med »*talvidja*», det senare med »*Kes-idja*», sommarnatt, framgår likaledes av Wiklunds undersökning och bekräftas av de lapska runkalendrarna. De ha, som jag ovan visat, dessutom bevarat det gamla midvinterdatum på dess för deras tidräkning typiska plats, oberoende av tjugondagen, medan denna kristna fest i svenska runkalendrar alltid uppbar midvintermärket, där detta finnes kvar, men i allmänhet ersatt det med ett tecken, som syftar på julens slut.

Runkalendrarna peka i varje fall tydligt i samma riktning som de fåtaliga källorna i litteratur och tradition, nämligen på en mid-

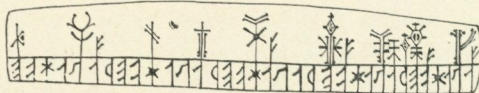

Fig. 10. St. H. M. Inv. nr 3121: 12. Avsnittet börjar (till höger) på $^{20}/_{12}$ och går fram till $^{23}/_1$. Olika större och mindre tecken utmärka jul och nyår med deras aftnar, likaså trettondag och dess afton och $^{10}/_1$. Ett kors med 2 sneda tvärbjälkar på $^{13}/_1$.

vinter, som legat omkring mitten av januari, för svenskt, lapskt och finskt kulturområde närmast natten 13—14 januari, för norskt 12—13 januari. Överensstämmelsen med de gamla data för vinterns början och slut är väl bestyrkt. Såsom Lithberg¹ påpekat, kunna dessa årstids-termer vid mitten av den julianska kalenderns månader ha fått sina ordningstal i en lunisolar kalender med månadsbörjan på nymåne. De skulle då ha varit gamla idus-(fullmåne-)data. Midvinterfesten såväl som höst- och vårbloten skulle ha hållits på vissa fullmånar.² Sedan detta reella underlag för festens datering

¹ o. anf. arb. Första vinterdag, sid. 166.

² Midvintern inföll enligt de isländska källorna, (se ovan, sid. 55) såsom redan Keyser påpekar, vid Thorremånadens början. Om antagandet, att den hölls på fullmåne, är riktigt, skulle de nordiska månaderna räknats, icke från ny till ny, utan från fullmåne till fullmåne. Det är icke här platsen att utreda denna fråga, som utgör ett kapitel för sig, och ett mycket svårt sådant. Snorres uppgift, att Distinget i Uppsala förr hållits »at góí», vilket torde kunna översättas med »den första i månaden góí», bör emellertid i så fall räknas till de viktigare källuppgifterna, då vi ju ännu äga en gammal lunarberäkning för Distinget, enligt vilken det hålles på en viss fullmåne. Beckman har i den uppsats, Distingen, i Studier tillägnade Esaias Tegnér 1918, sid. 204,

vid övergången till solarberäkning bortfallit, uppstå lätt variationer av det slag, vi här iakttagit.

Det är, såsom av ovanstående fakta synes framgå, tydligt, att den nordiska midvinterfesten hållits just i de dagar, då tjugondagen infaller, enligt nordisk kalender omkring den första i Thorremånaden, enligt den romerska kalendern omkring 15 januari. Som jag förut påpekat, ser jag just häri det moment, som gett tjugondagen dess speciella, nordiska betydelse. Sambandet mellan midvinter och jul skall jag nu söka framställa. Särdeles klart framgår detta samband ur en berättelse hos Snorre i Olof den heliges saga, kap. 114. Konungen hade redan på hösten (1020) erfärit, att intrönderna hållit stort gille vid »vinternätter» med dryckeslag och blotande. Senare om vintern — konungen julade i Nidaros — erfor han, att intrönderna ånyo voro mangrant samlade vid Mære och hade stort blot för frid och god vinter. Han lät då kalla till sig en av deras främsta män, Alve, och förebrädde honom detta hedniska bruk. Men Alve försvarade sig och intrönderna. De hade endast samlats för att dricka jul. Men nu hade där bryggts så mycket öl, att det icke var lätt för dem att få slut på det, »och man drack sedan länge herre». — Att det verkligen varit fråga om ett hedniskt blot, fick konungen bevis för, när han längre fram, omedelbart efter påsk (12 april 1021), fick fram en formlig bekännelse av en av intrönderna, Toralde, som nyss varit med och blotat för att mottaga sommaren.

Först och främst framgår utan ringaste tvivel, att midvinterblotet måste ha ägt rum icke alltför långt efter den kristna julens slut, som efter allmän kyrklig sed väl här som annorstädes officiellt inträffade den 6 eller senast den 7 januari. Det säger sig självt, att varken Alve skulle ha föreburit eller traditionen och Snorre ansett sig böra bevara ett svepskäl, som saknat rimlighet. Att draga ut julgillet månadtals för att komma in på midvinterblotet kunde

där han behandlar dessa förhållanden, framdragit ett betydelsefullt ställe i Rudbecks *Atlantica*, enligt vilket en upplandsbonde berättar, att man icke brukar observera och räkna efter ny, utan efter fullmåne. Även det egendomliga, hittills varje förklaring trotsande månadsnamnet Winterfylleth hos Beda bör i detta sammanhang komma i betraktande.

ej se rimligt ut. Men väl kunde man, med tidens vana vid långa festperioder, hålla på någon vecka för länge, utan att det verkade som ont uppsåt. Sannolikt var detta ett rätt vanligt knep, som hedningarna uppfunnit för att kunna förena det redan av Håkon Gode påbjudna skicket att fira julen på samma tid som kristna män med det gamla midvinterblotet den första i Thorremånaden, vilket datum väl just vid samma tid normaliserats till mitten av januari (med ovannämnda variationer).

I det ljus, denna berättelse kastar över förhållandet mellan kristen jul och midvinterblot, blir också tjugondagens rätta innebörd tydlig.

Å ena sidan kvarlevde med stor seghet medvetandet om, att dagarna mitt i januari voro helgdagar. Många paralleller visa, hur föga det hjälper att en ny religion söker utrota sin föregångares spår i den folkliga kalendern. Själva den kristna julens förhistoria är ett av de bästa exemplen på, hur gamla helgdagar hålla sig kvar under nya namn och med modifierad innebörd. Festtider och riter höra till de motståndskraftigaste beståndsdelarna i varje religion.

I Danmark, där kristendomen tidigare slagit djupa rötter än i Skandinavien, synes likväl den gamla, av Thietmar omnämnda midvinterfesten (om det nu var en sådan) ha utrotats redan före den tid, de nordiska litterära källorna belysa. I Norge var detta tydligen ej fallet, åtminstone ej i landets konservativare delar, under förre hälften av 1000-talet. I Sverige, där hedendomen, åtminstone i landets mellersta och norra delar, höll sig kvar minst ett sekel efter denna tid, kan man förutsätta en proportionsvis förlängd varaktighet hos allmogen av minnet om den gamla midvintertiden. Detta minne måste ha verkat, även där folket var kristet och på intet sätt ville vara med om några hedniska ceremonier. Verkan blev då blott den, att man fortsättningsvis belighöll midvintertiden, men, liksom intrönderna, om ock utan biavsikter, gjorde det som en direkt förlängning av julperioden.

Å andra sidan måste det hos de kristna ha framträtt som en bjudande plikt att markera, att det var kristen jul, ej hednisk midvinter, man firade. Vi veta av Håkon den godes saga, att hednin-

garna firade sitt midvinterblot i tre nätter, och kunna i analogi till vinternätter och sommarmål antaga dem, åtminstone i allmänhet, ha normaliserats till dygnet 13—15 januari.

Det är då först och främst sannolikt, att man undvek den hedniska tredagarsperioden och nöjde sig med att fira den första av midvinternätterna, en kompromiss, som var så mycket lättare att genomföra, som det långa julfirandet redan i regel gjort ganska rent hus med öl och mat.

Men framför allt framträder reaktionen mot den hedniska festen i tjugondagens ritual, sådan den utbildats och ännu till stor del kvarlever i vårt land. Från att ha varit ingången till en festperiod, blir tjugondagen en typisk slutfest, och detta av en så mycket mera demonstrativ karaktär, som det från början gällde att fria sig från en ännu levande och vaksam misstanke om praktiker av den art, Olofssagan bevarat.

Med folksedens groteska, men tydliga symbolik framträder detta drag i ett ovärderligt dokument, som *Atlantica*¹ bevarat. Rudbeck berättar:

Är och ännu mest hoos alle Bønder den seden/ at nær desse 19 Juledagar äre förbij/ så föres ett giestebodz krig/ i det Huusbonden kōmer in i giestebodzstugun/ och hugger en yxe midt på golfwet fast/ hwilken Stugupijgan effter följer med Soopqwasten/ Kokerskan med knifwen och stekespettet/ Drengen med syltan och Källardrengen med tunnetappen/ och mera sådant sällskap/ williandes liikasom kiöra ut Giesterna/ dock alt med skiemt/ och der de någon hafwa som kan läsa och siunga/ så upläses K. Orres Mandat och siunges hans wijsa — —

Om denna av Rudbeck bevarade tjugondagssed har mycket skrivits. Flera författare ha sysslat med »K. Orres mandat».² Klarast har H. Jungner framhållit »giestebodzkrijgets» egentliga innehåll, det demonstrativa avslutandet av julen. Om Kung Orre, såsom M. Olsen hävdar, är »kung Thorre», d. v. s. den redan i

¹ Ol. Rudbeck, *Atlantica* II, 1689, sid. 228.

² Se M. Olsen, *Kung Orre, Maal og Minne* 1912, där flera andra uppsatser i ämnet beröras.

Flateyarbok till en mytisk personlighet förvandlade Thorremånaden, kan man tyda uppläsandet och sjungandet av smådevisor om honom som direkt riktat mot den nu ingående, av en hednisk fest inaugurerade Thorremånaden. Detta skulle ytterligare framhäva hela ceremoniens karaktär av antihednisk demonstration.

Det finns många ännu levande drag i nordisk folksed, som ur innehållssynpunkt bilda fullständiga motsvarigheter till den av Rudbeck antecknade ceremonien från 1600-talet. Ur Nordiska Museets arkiv väljer jag några typiska drag.

Det vanliga uttrycket, att »julen drickes ut» på tjugondagen, vilket illustreras av runstavarnas omvända horn (ej sällan utbytt mot en kanna), och som i Rudbecks skildring väl närmast motsvaras av inbärandet av tappen till öltunnan, har på många håll omsatts i verkligheten. Julölet dracks denna afton ut till sista droppen. »Da skudd buttnen i vädre pa tunnar» heter det från Gotland.¹ På andra håll är det resterna av julbrödet, som förtäras² (Leksand). De väggprydnader, som uppsatts till julen, tagas ned³ (Jämtland). I sin drastiska tydlighet erinrande om gästbudskriget är seden att sopa ut julen⁴ (Karlskrona). Älskvärdare går det till, då gubbarna »dansa ut» julen⁵ (Närke).

Hur stark och tydlig tendensen i dessa och liknande riter än framträder, synes det dock icke, som om man alldeles avstått att låta dagen få behålla något av sin gamla karaktär av midvinterfest. Åtskilliga till hednajulen knutna bruk ha på vissa håll fastnat på den kristna julens slutfest, om de också annorstädes försvunnit eller anknutits till andra dagar inom julhelgen. Sålunda synes mig den ovan omnämnda hästen, som på norska rimstavar står över^{13/1}, vara ett minne av de hingsthetsningar, som enligt de isländska sagorna plägade hållas under jul och som i vissa norska bygder bibehållits in på 1800-talet. »Staffanstråa» kallades en kringkörning som företogs på tjugondagen i Ragunda, Jämtland⁶ av folk, utklädda till lappar. Namnet är eljes i Norden förknippat med ritter

¹ Nord. M. A. nr 5253, uppt. av N. Lithberg. — ² Nord. M. A. nr 9809, 9810, 9811, uppt. av L. Hagberg. — ³ Nord. M. A. nr 3362, uppt. av L. Johansson. — ⁴ Nord. M. A. nr 10449, uppt. av V. Lagerholm. — ⁵ Nord. M. A. nr 3618, medd. av J. M. Hedin. — ⁶ Nord. M. A. nr 13260, uppt. av S. Erixon.

eller kappkörningar på 26 december, Stefansdagen. En dylik hästceremoni, som samtidigt har en utpräglad midvinterkaraktär, utfördes på ett annat håll inom samma landskap, Borgvattnets socken.¹ Tjugondagen kallas här »lilljulkväll». Ungdomen for då efter en häst, som hade både vinter- och sommarbjällror på sig omkring i gårdarna och »tiggde åt sig själva» sannolikt väl matvaror, vilka sedan förtärdes vid ett gemensamt gille. Detta med vinter- och sommarbjällror har, synes det mig, endast en tydning: Man befinner sig mitt emellan vinterns och sommarens början, mellan vinternätter och sommarmål. Detta belägg ger ökad kraft åt de ovan (sid. 56) anförda fall, då »björnvändningen» betecknar tjugondagen som midvinter. Hopsamlandet till en sammanskottsmåltid hör till de vanligaste dragen i tjugondagsfirandet landet runt. I Anundsjö sn, Ängermanland,² var det tjänstefolket, som gjorde detta kalas, som kallades »fjällpighälga» och »egentligen var högtidligare än julen». Det är icke uteslutet, att dessa sammanskottsmåltider stå som rester av den »veitsla», varje kultsamfund anordnade vid bloten, där man åt de offrade djuren gemensamt och tillsammans drack det hopförda ölet. Till sist skall nämnas en, så vitt jag vet, enastående tjugondags-sed från Ingelstads härad, Skåne.³ Man plögade här bära omkring en till människa utklädd halmkärve i gårdarna, varvid man överallt fick brännvin. Denna typiska åkerbruksrit erinrar ju starkt därom, att midvinterblotet ägnades Njord och Frö »för fred och äring» (Håkon Godes saga, kap. 16) liksom också julfirandet i Gulatingsslagen skulle helgas Krist och Maria för fred och äring. Liksom hästriterna och namnet »Staffanstråa» växlat mellan annandag och tjugondag, synes det skånska bruket äga ett visst samband med den på Björkö i Mälaren förekommande ceremonien med kringförandet av »Halmstaffan», en arnandagsrit, som utfördes med en i halm inklädd man.⁴ Det är åtminstone frestande att i båda se paralleller till det i Flateyarboks novell om Gunnar Helming skildrade kringförandet av Frö i bygden vintertid, vilket åsyftade god äring.

¹ Nord. M. A. nr 13260, uppt. av S. Erixon. — ² Nord. M. A. nr 14305, uppt. av Ella Ohlsson. — ³ Nord. M. A. nr 9812, uppt. av L. Hagberg. — ⁴ Gunnar Hallström, Halmstaffan. Etnolog. studier tillägnade N. E. Hammarstedt 1921, sid. 227.

Ur tjugondagens ceremoniel kunna vi således utläsa, att den är både jul och midvinter.¹ Som kristen fest markerar den sin egenskap av avslutning på en helgperiod, som ej får dragas in på den hedniska festens av allsköns styggelse vanhelgade tid. Men samtidigt går den så nära gränsen till denna hednagudarnas högtid som möjligt, attraherad av det oöverkomliga minnet av midvinterdagarnas gamla helighet. Sannolikt har man stannat just på den 13 januari, emedan den 14 stått som midvinterdagen i analogi till vinternätterna den 14 oktober och sommarmålet den 14 april. Men tvivelsutan har dagens egenskap av octava epiphanie och kyrklig mässodag också spelat en viss roll. Förlängandet av julen har fått det avrundade och naturliga måttet av en hel vecka och dessutom en prägel av kyrklighet, som varken kunnat vara den kristna menigheten eller dess herdar misshaglig.

Det är ingalunda säkert, att vi eljes bland alla de spår av heden- dom, man sökt och funnit i nordisk folksed, äga någon årsfest så att säga bevarad *in situ*, i orubbat kalendariskt läge. Vinternätternas blot har flyttats och förändrats. Dess rester sväva omkring mellan Mikaeli och Mårtengås. Den rörliga påskfesten har uppsugit sommarmålsfesten, i den mån icke rester av densamma leva kvar, förflyttade till Valborgsmässaofteon och 1 maj. Vad midsommar beträffar, om nu en sådan fest överhuvudtaget firats i hedenhös (det enda belägget i sagorna anses vara tvivelaktigt), har dess gamla, i norsk tradition bevarade datum, 14 juli, inga spår av helg kvar. Hela festen ligger på Johannes döparens dag, och ceremonielet hör mestadels ihop med dagen. Skulle nu tjugondag Knut vara, vad jag här sökt visa, så vore därmed icke blott en förklaring funnen till den egendomliga period, julen fått i de nordiska länderna, utan dessutom en ännu kvarstående rest av den hedniska midvinterfesten.

¹ Kr. Visted i ovan anf. uppsats meddelar från Valdres på 1860-talet, att tjugondagen där kallades »ildbjörgaften» och att den aftonen dryckesoffer till spiseelden utfördes. På andra håll är denna ceremoni förlagd till $\frac{7}{1}$ — den konventionella julslutsaftonen.